

CEGO

ERVARINGSGERICHT WERKEN

**Bart Declercq, Sanne Beyens,
Ellen Emonds en Ferre Laevers**

Samen groeien in de voorschoolse kinderopvang

**Lannoo
Campus**

INHOUDSOPGAVE

UITNODIGING	9
--------------------	---

ELEVATOR PITCH: HET BOEK UITGELEGD IN VIJF MINUTEN	11
---	----

01 HALTE	WAT IS GOEDE KINDEROPVANG?	15
	1.1. HET AANPAK-PROCES-EFFECTMODEL	16
	1.1.1. Kijken naar kwaliteit vanuit de aanpak	16
	1.1.2. Kijken naar kwaliteit vanuit het effect	18
	1.1.3. Kijken naar kwaliteit vanuit het proces	19
	1.2. KERNBOODSCHAPPEN	24
	1.3. UIT DE PRAKTIJK: STRAFFEN EN BELONEN ROND ETEN	25

02 HALTE	WELBEVINDEN EN BETROKKENHEID ALS KOMPAS	27
	2.1. WELBEVINDEN	28
	2.1.1. Wat is welbevinden?	28
	2.1.2. Signalen van welbevinden	29
	2.1.3. Waar komt welbevinden vandaan?	31
	2.1.4. Bevorderende factoren	33
	2.1.5. Welbevinden meten	34
	2.1.6. Wat welbevinden mogelijk maakt	36
	2.2. BETROKKENHEID	38
	2.2.1. Wat is betrokkenheid?	38
	2.2.2. Signalen van betrokkenheid	41
	2.2.3. Bevorderende factoren	46
	2.2.4. Betrokkenheid meten	47
	2.2.5. Wat betrokkenheid mogelijk maakt	49
	2.3. WELBEVINDEN EN BETROKKENHEID OBSERVEREN	50
	2.4. KERNBOODSCHAPPEN	52
	2.5. UIT DE PRAKTIJK: DE ROL VAN JE PERSPECTIEF BIJ ZINDELIIKHEID	53

03 HALTE	EEN RIJKE SPEELOMGEVING	55
	3.1. EEN RIJK BASISMILIEU: RUIMTE EN INRICHTING	57
	3.1.1. Kijken vanuit kinderhoogte	57
	3.1.2. Sfeer en uitstraling	58
	3.1.3. Indeling in speelzones	59
	3.1.4. Speelplekken rijk inrichten	64
	3.1.5. De meerwaarde van speelzones	68
	3.1.6. De buitenruimte	69
	3.2. HET AANBOD VERRIJKEN	72
	3.2.1. Speelplekken en materialen	72
	3.2.2. Thema's	73
	3.2.3. Geobserveerde interesses	74
	3.2.4. De dagindeling	75
	3.3. KERNBODSCHAPPEN	76
	3.4. UIT DE PRAKTIJK: EEN SPEELPLEK TIJDELIJK AFSLUITEN	77
04 HALTE	RUIMTE VOOR INITIATIEF	79
	4.1. HET OPEN FRAMEWORK	80
	4.1.1. Het initiatief van kinderen	84
	4.1.2. Het initiatief van de begeleider	85
	4.2 KINDINITIATIEF BEGELEIDEN	87
	4.2.1. Structuur in ruimte en materiaal	87
	4.2.2. Grenzen en afspraken	87
	4.2.3. Het keuzeproces begeleiden	89
	4.2.4. Ook een kwestie van stijl	90
	4.3. NAAR MEER RUIMTE VOOR INITIATIEF	91
	4.4. KERNBODSCHAPPEN	94
	4.5. UIT DE PRAKTIJK: WERKEN MET DAGACTIVITEITEN EN WEEKTHEMA'S	95
05 HALTE	EEN KINDGERICHTE ORGANISATIE	97
	5.1 BASISPRINCIPE: ACTIVITEITEN CENTRAAL	98
	5.2. KINDGERICHT ORGANISEREN	100
	5.2.1. De dagelijkse organisatie	101
	5.2.2. Een herkenbare dagstructuur	106
	5.2.3. Groepssamenstelling	107
	5.2.4. Flexibel ruimtegebruik	108
	5.2.5. Wenbeleid	110
	5.3. KERNBODSCHAPPEN	112
	5.4. UIT DE PRAKTIJK: DUIDELIJKE STRUCTUUR BIEDEN	113

06 HALTE	EEN POSITIEF GROEPSKLIMAAT	115
	6.1. SFEER EN RELATIES	116
	6.1.1. Zich thuis voelen en verbondenheid	116
	6.1.2. De kracht van relaties	120
	6.2. HET GROEPSKLIMAAT VERSTERKEN	124
	6.2.1. Sfeer creëren in de ruimte	124
	6.2.2. Zorgen voor momenten van verbondenheid	126
	6.2.3. Vertrekken vanuit een positieve grondhouding	127
	6.2.4. Werken aan sociale competentie	128
	6.3. KERNBODSCHAPPEN	129
	6.4. UIT DE PRAKTIJK: OMGAAN MET CONFLICTEN EN BOTSINGEN	130
07 HALTE	MET STIJL OMGAAN	133
	7.1. DE ERVARINGSGERICHTE BASISHOUDING	135
	7.1.1. Aanvaarding	136
	7.1.2. Empathie	137
	7.1.3. Echtheid	138
	7.1.4. De dynamiek van empathie	139
	7.2. EMPATHIE IN KAART BRENGEN	142
	7.3. DRIE DIMENSIES VAN STIJL	144
	7.3.1. Gevoeligheid voor beleving	145
	7.3.2. Stimulerend tussenkomen	148
	7.3.3. Autonomie verlenen	152
	7.4. KERNBODSCHAPPEN	156
	7.5. UIT DE PRAKTIJK: KUN JE ALLE KINDEREN EVEN GRAAG ZIEN?	157
08 HALTE	WAT KINDEROPVANG BIJ KINDEREN MOET OPLEVEREN	161
	8.1. ONTWIKKELING IN DE BREEDTE	162
	8.1.1. De betekenis van ontwikkeling in de breedte	162
	8.1.2. Overzicht van ontwikkelingsdomeinen	164
	8.2. ONTWIKKELING IN DE DIEPTE	167
	8.2.1. De betekenis van ontwikkeling in de diepte	167
	8.2.2. Het verschil tussen oppervlakkig en fundamenteel leren	168
	8.3. ONTWIKKELING IN BEELD BRENGEN	174
	8.3.1. Een totaalbeeld als vertrekpunt	174
	8.3.2. Wat als ontwikkeling niet vanzelf loopt?	176

8.4. IMPLICATIES VOOR DE PRAKTIJK	179
8.4.1. Alle ontwikkelingsdomeinen aanspreken	179
8.4.2. Diepgaande ervaringen in elk domein	180
8.4.3. Waarderende observaties en oudergesprekken	181
8.5. KERNBODSCHAPPEN	183
8.6. UIT DE PRAKTIJK: OPVANG EN VOORBEREIDING OP SCHOOL	184
09 HALTE	
ELKE DAG WERK MAKEN VAN KWALITEIT	187
9.1. TEAMWERK EN ERVARINGSGERICHTE BLIK	189
9.1.1. Kwaliteit is teamwerk	189
9.1.2. Een gedeelde ervaringsgerichte blik	190
9.2. KWALITEIT SYSTEMATISCH OPVOLGEN	191
9.2.1. Screening	193
9.2.2. Scanning	208
9.3. VAN OBSERVATIE NAAR ACTIE	214
9.3.1. Ervaringsreconstructie in team	215
9.3.2. Waarom het werkt	217
9.4. KERNBODSCHAPPEN	218
9.5. UIT DE PRAKTIJK: IS EEN GOEDE MOEDER EEN GOEDE BEGELEIDER?	219
BIJLAGE: OBSERVATIEGIDS VOOR DE ONTWIKKELINGSDOMEINEN	221
Grote motoriek: met heel mijn lijf	222
Kleine motoriek: klein is fijn	224
Taal: ik laat van me horen	226
Expressie: ik uit mij op 101 manieren	228
Ontdekken van de wereld: ik pluis alles uit	230
Sociale ontwikkeling: ik kan voelen wat jij voelt	232
Verstandelijke ontwikkeling: zo werkt dat dus!	234
Zelfvertrouwen: ik geloof in mezelf	236
Zelfsturing en ondernemingszin: ik doe het zelf!	238
Verbondenheid: ik hoor erbij!	240
BIBLIOGRAFIE	243
EINDNOTEN	251

UITNODIGING

In de kinderopvang gebeurt iets bijzonders. Kinderen zetten er hun eerste stappen in de grote wereld en vinden er een tweede vertrouwde plek naast hun thuis. Ze ontdekken nieuwe ervaringen, ontplooien hun talenten en leren samenleven met andere kinderen. In spel, activiteiten, zorgmomenten en dagelijkse routines groeien vertrouwen, autonomie en verbondenheid. Begeleiders sluiten aan bij wat ouders thuis meegeven. In dialoog bouwen ze verder op dat fundament en versterken zo de ontwikkeling van elk kind. Kinderopvang is een plek waar kinderen zich veilig, gezien en ondersteund voelen. Het is een omgeving waar thuis en opvang elkaar aanvullen en verrijken.

Dat gebeurt niet vanzelf. Het vraagt aandacht, afstemming en professionaliteit. De job van kinderbegeleider is zowel prachtig als uitdagend. Praktische en organisatorische taken worden voortdurend gecombineerd met aandachtig kijken, luisteren en inspelen op de initiatieven van elk kind. Als begeleider beteken je iets voor een kind. Jij maakt het verschil. Dankzij jou krijgen kinderen de ruimte om zich te ontplooien en met vertrouwen de toekomst tegemoet te gaan.

Als begeleider weet je dat welbevinden en betrokkenheid geen extra's zijn, maar dé voorwaarden voor ontwikkeling. Vanuit die overtuiging vertrekt dit boek. Kinderopvang is een pedagogische praktijk: een plek waar kinderen breed én diepgaand ontwikkelen. Waar ruimte-inrichting, dagorganisatie, manier van begeleiden en samenwerking binnen het team het verschil maken.

We nemen je mee in het ervaringsgericht werken. Niet als vast recept, maar als denkkader. Als een manier van kijken. Als een uitnodiging om het avontuur in het soms vanzelfsprekende te ontdekken. Iets wat je dichter bij kinderen brengt — en dichter bij jezelf. Samen bouwen we aan een omgeving waar kinderen groeien. Dit boek wil je ondersteunen in dat proces: in de dagelijkse praktijk, in reflectie met collega's en in de samenwerking met ouders.

Succes!

Bart Declercq, Sanne Beyens, Ellen Emonds en Ferre Laevers

ELEVATOR PITCH: HET BOEK UITGELEGD IN VIJF MINUTEN

Ervaringsgericht werken wordt vaak begrepen als kinderen zoveel mogelijk ervaringen laten opdoen via zelfontdekkend leren. Dat heeft zeker waarde, maar dat is niet wat wij bedoelen.

Ervaringsgericht werken: een manier van kijken

Ervaringsgericht gaat in de eerste plaats over de houding van de begeleider. Die kijkt wat de omgeving – ruimtes, kinderen, begeleiders – bij kinderen te weegbrengt¹. Wat vinden ze boeiend en uitdagend? Wat raakt hen? Wat geeft hun energie? Ervaringsgericht verwijst naar het begrip ervaringsstroom (*experience*²). Daarmee bedoelen we de voortdurende stroom van gevoelens, gedachten, emoties en lichamelijke signalen. Je voelt ze niet alleen in je hoofd, maar ook in je lichaam³: spanning als een knoop in je maag, een brok in je keel, vreugde als warmte in je borst. Iedereen draagt het verschijnsel ervaring in zich. Het bepaalt hoe we situaties beleven en erop reageren. Ervaringen zijn concreet. Door je aandacht erop te richten wordt duidelijker waarom jij of een kind reageert zoals het doet.⁴ Die ingesteldheid kleurt het hele handelen van de begeleider.

Welbevinden en betrokkenheid als kompas

Uiteraard kunnen we nooit volledig herbeleven wat zich precies in iemand afspeelt, maar we kunnen dichtbij komen. Het kijken naar ‘ervaringen’ wordt in een ervaringsgerichte aanpak concreet gemaakt door twee centrale vragen: hoe voelt een kind zich (welbevinden)? En waardoor is het geboeid (betrokkenheid)? Dat zijn twee krachtige kwaliteitsindicatoren. Ze laten zien wat er in kinderen omgaat tijdens een activiteit, los van de activiteit zelf. Met welbevinden als kompas, bied je tussenkomsten die kinderen helpen dichterbij zichzelf te komen. En met betrokkenheid als leidraad creëer je een krachtige, uitdagende en stimulerende pedagogische omgeving. Dit heeft onvermijdelijk een positief effect op de ontwikkeling van kinderen.

03
HALTE

Met een rijke speelomgeving als resultaat

Ervaringsgericht werken zie je in een warme, doordachte omgeving met gevarieerde speelplekken en rijk materiaal dat aansluit bij de diverse achtergronden, niveaus en interesses van kinderen. Dit aanbod wordt dagelijks aangevuld met boeiende activiteiten en extra materialen.

04
HALTE

Met ruimte voor initiatief

Alles speelt zich af in een in een *'open framework'* waarbij kinderen en begeleiders volop ruimte voor initiatief krijgen binnen een veilige structuur. Zo ontstaan verrassende activiteiten waarin je niet meer weet wie wie programmeert, maar waarin beide het beste van zichzelf geven, begeleiders én kinderen.

05
HALTE

In een kindgerichte organisatie

Om dit mogelijk te kunnen maken is een kindgerichte organisatie nodig, waar kinderen de hele dag door interessante en uitdagende zaken kunnen doen, binnen een herkenbare en flexibele dagstructuur. Praktisch-organisatorische en pedagogische taken worden zo goed mogelijk gecombineerd.

06
HALTE

Tastbaar in het groepsklimaat

Ook de groep als geheel is niet te onderschatten. Zowel kinderen als begeleiders voelen zich thuis in de groep. Dat is zichtbaar in de onderlinge verbondenheid en plezier in het samenzijn. Kinderen en begeleiders voelen zich op hun gemak bij elkaar. De groepsfeer zit goed. Ook ouders voelen zich welkom in de groep.

07
HALTE

Vanuit een stijlvolle omgang

Centraal staat de begeleidersstijl: empathisch, nabij en gekenmerkt door een stijlvolle omgang. Sensitieve tussenkomsten zorgen ervoor dat kinderen zich aanvaard en geliefd voelen. Stimulerende tussenkomsten, het uitlokken van dialoog, suggesties en aanmoedigen van samenspel verrijken en verdiepen het spel en activiteiten van kinderen. Een autonomie-ondersteunende stijl is ondersteunend voor wat kinderen aan initiatief tonen.

08 HALTE

Met een positief effect op ontwikkeling

Welbevinden en betrokkenheid zijn geen doelen op zich. Het uiteindelijke doel is groei en ontwikkeling. Die ontwikkeling is breed en diepgaand: motoriek, taal, expressie, begrijpen van de fysieke en sociale wereld, sociale competentie, zelfsturing, ondernemingszin, zelfvertrouwen en verbondenheid. We observeren die ontwikkeling holistisch, competentiegericht en waarderend, met aandacht voor de sterktes en talenten.

09 HALTE

Teamwerk als voorwaarde

Dit alles vraagt een sterk team en een competente organisatie⁵. Dat is een organisatie waarin reflectie, het systematisch observeren van welbevinden en betrokkenheid en het benutten van talenten vanzelfsprekend deel zijn van de dagelijkse werking. Opvallend is ook de waardering voor diversiteit in het team en het benutten van individuele talenten. Elk teamlid wordt in zijn kracht gezet. Om het scherp te stellen: men kan zeer competente begeleiders in huis hebben, maar zonder competente organisatie worden hun talenten niet optimaal ingezet.

Ouders als partners in de samenwerking.

Ouders maken deel uit van het geheel en zijn een rode draad doorheen alle haltes. Zich welkom voelen begint bij het binnenkomen van de opvanglocatie: de inkomhal vertelt een verhaal. Foto's en boodschappen laten zien hoeveel leven er hier is en hoe er naar kinderen gekeken wordt. Als ouder kom je er graag je kind afzetten. Er is tijd en een luisterend oor om te delen wat belangrijk is voor de dag die komt. In die dagelijkse ontmoetingen voel je als ouder: "Ze kennen mijn kind, ze voelen hem of haar goed aan." Je merkt de positieve houding en zorg, wanneer begeleiders vertellen hoe de dag is verlopen. Die uitwisseling krijgt nog meer diepgang wanneer je wordt uitgenodigd om samen met de begeleider(s) het portret van je kind te maken. Samen bespreken hoe je kind het maakt – thuis én in de opvang – en afstemmen: Wat kunnen we samen doen voor zijn of haar welbevinden, betrokkenheid en ontwikkeling? Zo ontstaat echte samenwerking.

Samen groeien

Er komt veel kijken bij het uitbouwen van een ervaringsgerichte kinderopvang. Maar de essentie is de nabijheid: tijd en aandacht voor het kind. Het plezier van begeleiders bij kinderen die in hun element zijn, maakt het verschil tussen een opvanglocatie waar kinderen veel ervaringen opdoen en een plek waar je in de diepte mens mag zijn en worden – niet alleen als kind, maar ook als begeleider.

01
HALTE

WAT IS GOEDE KINDEROPVANG?

HET AANPAK-PROCES-EFFECTMODEL

- Kijken naar kwaliteit vanuit de aanpak
- Kijken naar kwaliteit vanuit het effect
- Kijken naar kwaliteit vanuit het proces

KERNBOODSCHAPPEN

**UIT DE PRAKTIJK: STRAFFEN EN
BELONEN ROND ETEN
VOORUITBLIK**

02
HALTE

03
HALTE

04
HALTE

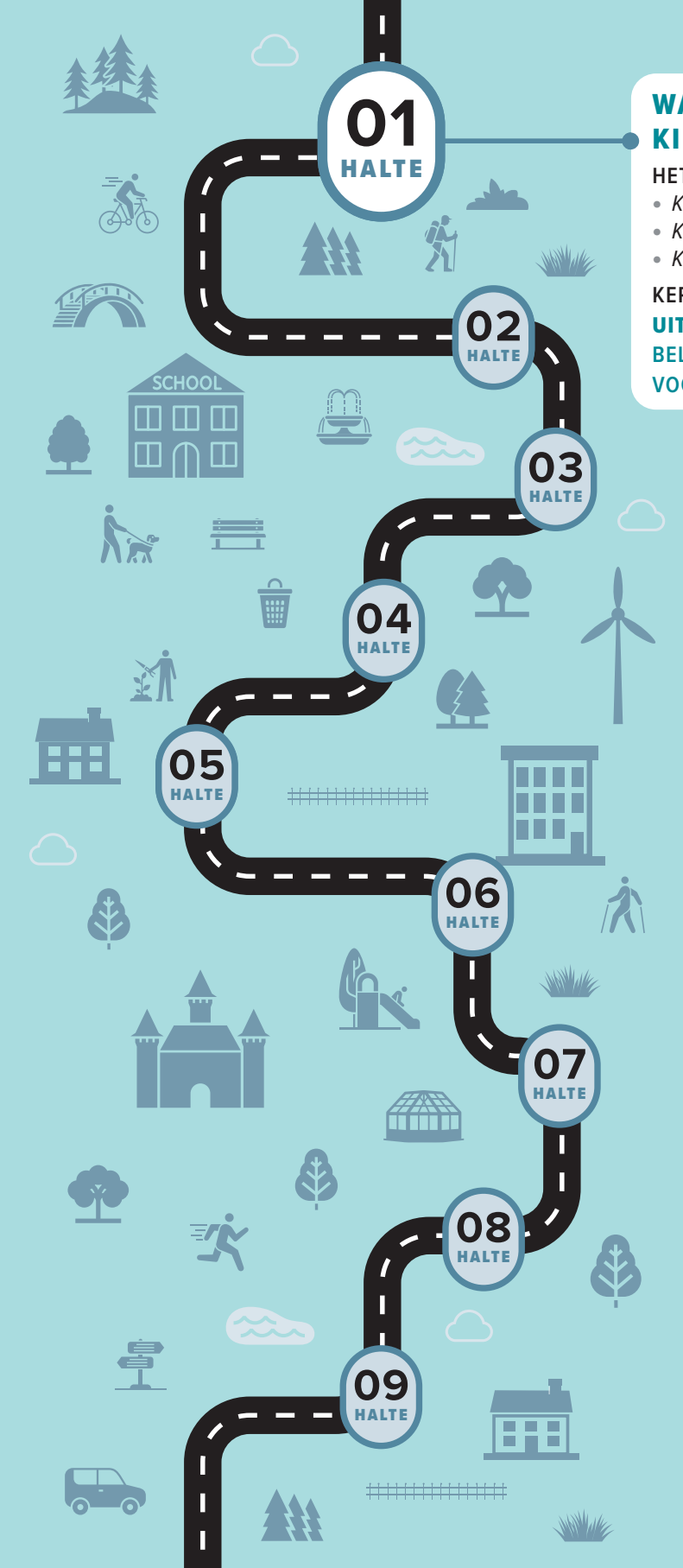
05
HALTE

06
HALTE

07
HALTE

08
HALTE

09
HALTE

01 HALTE

WAT IS GOEDE KINDEROPVANG?

De zoektocht naar een goede opvang begint vaak al tijdens de zwangerschap. Toekomstige ouders bezoeken verschillende locaties om een eerste indruk op te doen. Wanneer hun kind een jaar later naar de opvang gaat, gebeurt dat meestal via stapsgewijze wenmomenten, samen met de ouders. Waar letten zij op om de kwaliteit van die opvang te beoordelen?

Noahs eerste stap in de opvang

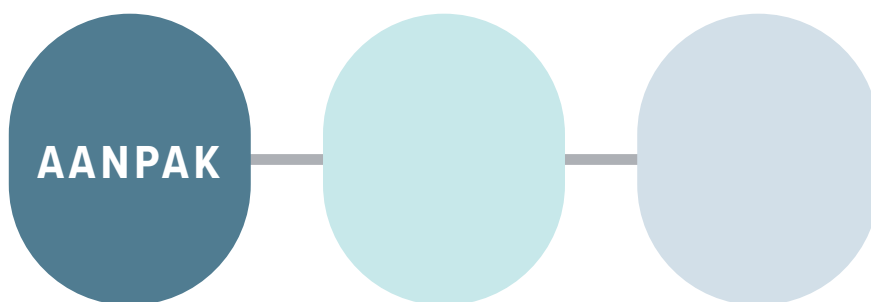
Noah komt vandaag voor het eerst wennen in de groep van Jasmina. Samen met zijn ouders stapt hij voorzichtig binnen. De ruimte ademt rust en warmte uit. Zonlicht valt op houten speelgoed en overal liggen alledaagse voorwerpen: potten en pannen, ringen, boomschijven, zelfgemaakt materiaal. In een knusse hoek hangen foto's van kinderen en hun families – alsof de muren fluisteren: “Hier hoor je erbij.” Op verschillende speelplekken in de ruimte zijn kinderen verdiept in hun spel. Ouders lopen in en uit, groeten elkaar en wisselen weetjes uit. Jasmina staat in de groep. Zodra kinderen haar zien, lichten hun gezichten op en reiken kleine armen naar haar uit. Ze buigt zich neer, geeft knuffels en vraagt zacht: “Hoe was je nacht?” Ook ouders krijgen tijd voor hun verhaal. Dan klinkt muziek: tijd voor het onthaalritueel. Jasmina neemt plaats met het boek van Gonnie. Haar stem vult de ruimte, kinderen schuiven dichterbij. Gonnies knuffel gaat rond. Elk kind wordt persoonlijk begroet: “Goeiemorgen Noah! Goeiemorgen Gonnie.” De knuffels zijn uitbundig, vrolijk of voorzichtig. Jasmina vertelt dat Nolan en Yasmine nog onderweg zijn, dat Finn gisteren zijn kleine zusje de fles gaf. En dat Noah vandaag op bezoek is. Noah kijkt zijn ogen uit. Hij lacht, kruipt dichterbij en geniet. Zijn ouders kijken toe, opgelucht. Ze hadden ook kunnen kiezen voor opvang bij de grootouders, maar vinden het belangrijk dat Noah naar de opvang gaat. Daar maakt hij vrienden en leert hij omgaan met anderen. Vandaag zetten ze samen de eerste stap. En die voelt goed.

1.1. HET AANPAK-PROCES-EFFECTMODEL

Als je een opvanglocatie binnenstapt – zoals de ouders van Noah – is er veel dat op je afkomt. Als je een uitspraak wilt doen over de kwaliteit, is het belangrijk een kader te hebben waarin de belangrijkste indicatoren voor kwaliteit een plaats krijgen. We weten intussen dat goede kinderopvang belangrijke positieve effecten heeft op de emotionele, sociale en cognitieve ontwikkeling van kinderen.⁶ Die effecten laten hun sporen na tot ver in hun schoolloopbaan, en zelfs bij volwassenen. Maar die positieve impact is alleen vast te stellen bij kinderopvang van hoge kwaliteit.⁷ Maar wat is dat dan? Met het Aanpak-Proces-Effectmodel hebben we een eenvoudig kader om een uitspraak te doen over wat kwaliteitsvolle kinderopvang is. Dit model zoomt in op de kernkwaliteit, of op alles wat rechtstreeks impact heeft op de kwaliteit van de ervaringen die kinderen opdoen in de opvanglocatie. Dit noemen we de pedagogische kwaliteit.

Andere kwaliteitsaspecten blijven hier buiten beschouwing. Ze gaan over de kwaliteit van de opvang als organisatie (medewerkersbeleid, het teamklimaat, leiderschap, beleidsvoerend vermogen). Dat is het mesoniveau. En dan is er nog het macroniveau: de regelgeving en aansturing door overheden, lokaal, regionaal en nationaal. Allemaal zeer belangrijk, natuurlijk, omdat het je werk als begeleider hoe dan ook raakt. Maar wij focussen hier op wie het dichtst bij de kinderen staat: dat ben jij als begeleider.

1.1.1. Kijken naar kwaliteit vanuit de aanpak

FIGUUR 1.1.

De kern

Met de ‘aanpak’ focussen we ons op alles wat een begeleider doet om ontwikkeling zo goed mogelijk te ondersteunen. We streven dan naar een ‘krachtige speel- en leeromgeving’. Het is de rubriek waarin de hoe-vraag centraal staat. Hoe pakt men het aan? Dat zijn vragen zoals:

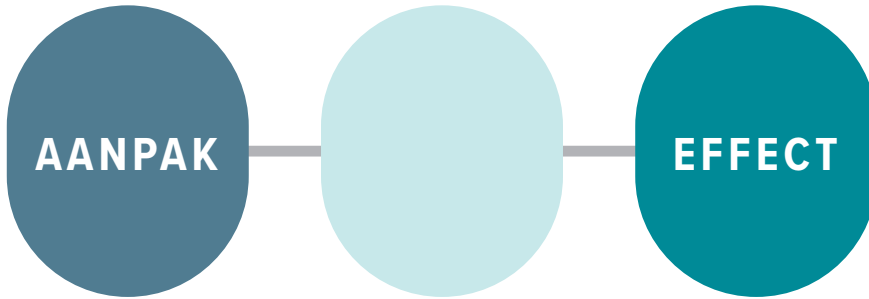
- Hoe zijn de beschikbare ruimtes ingedeeld en ingericht?
- Welke materialen of activiteiten komen aan bod?
- Hoe worden deze materialen of activiteiten aangeboden?
- Hoe gaan begeleiders om met kinderen en ouders?
- Hoe ziet het dagverloop eruit?
- Hoe is de sfeer in de groep?
- ...

Noahs ouders waarden de aanwezigheid van het houten speelgoed en de alledaagse voorwerpen, de familiemuur en de vele speelplekken. Ze merken dat er een warme omgang is tussen begeleider Jasmina en de kinderen en dat er een dagstructuur is met vrij spel en begeleide activiteiten. Kijken vanuit de aanpak geeft ons heel wat interessante informatie. Het lijkt op het eerste gezicht dan ook een uitstekende manier om een beeld te krijgen van de kwaliteit van de opvang. De aanpak laat zich bovendien tot op zekere hoogte in concrete richtlijnen gieten, wat het extra aantrekkelijk maakt.⁸ Het geeft houvast en vergroot de kans dat je aanpak resultaten oplevert.

Beperkingen

Toch is deze eenzijdige focus op de aanpak niet zonder problemen. Je kunt bijvoorbeeld je ruimte met mooie, nieuwe spullen inrichten, maar dat garandeert nog niet dat de kinderen tot rijk spel komen. Een eerste indruk kan misleidend zijn. Het is dus niet eenvoudig om te bepalen wat een rijke omgeving is, welke regels en afspraken er absoluut moeten zijn en of een al dan niet strikte structuur beter of slechter is voor de kinderen. Bovendien kan de ene aanpak goed werken voor het ene kind, maar helemaal niet aansluiten bij wat een ander kind nodig heeft. Zo weten we dat het voor veel kinderen erg motiverend en uitdagend kan zijn als ze veel mogen kiezen. Maar sommige kinderen kunnen die vrijheid niet aan en komen zo niet tot echt spel. Elk kind is uniek. Is er wel een aanpak denkbaar die succesvol met die verscheidenheid weet om te gaan? Met een beoordeling die zich enkel op de aanpak richt, hebben we nog geen sluitende garantie voor kwaliteit. We moeten dus ook vanuit andere invalshoeken naar kwaliteit kijken.

1.1.2. Kijken naar kwaliteit vanuit het effect

FIGUUR 1.2.

De kern

We kunnen de kwaliteit van de aanpak ook beoordelen vanuit het effect ervan op de kinderen. Zowel de ouders als de samenleving die in kinderopvang investeert, hebben terecht heel wat verwachtingen. Beide willen dat kinderen zich op alle vlakken goed ontwikkelen. De ouders van Noah kiezen bewust voor de kinderopvang: Noah leert er omgaan met andere kinderen en maakt er vrienden. Ook doet hij er andere ervaringen op dan thuis. De effecten van opvang zijn breed. Het kan gaan over het zelfbeeld van kinderen en zich zelfstandig uit de slag kunnen trekken; over een begripvolle omgang met andere kinderen en volwassenen; over een drang om te leren; over taalvaardigheid; over rekenbegrippen; over een toenemende greep op de werkelijkheid; over muzikale en andere vormen van expressie; over vlot leren bewegen; over een gezondheidsbevorderende instelling (hygiëne, voeding); over een bewustzijn van hun buurt en samenleving, enzovoort.⁹

De maat voor kwaliteit aan de 'effectzijde' leggen is niet zo gek. In principe is de output immers uiteindelijk wat telt. De aanpak is slechts een middel om deze doelen te realiseren. Als we met andere woorden kunnen aantonen dat een voorziening in hoge mate bijdraagt aan de brede ontwikkeling die we willen bereiken, dan is die zonder twijfel kwaliteitsvol.

Beperkingen

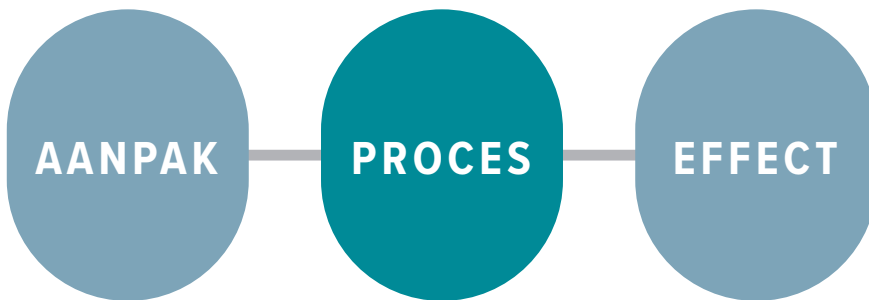
Wanneer je het effect van de opvang op kinderen in kaart wilt brengen, wil je beoordelen of kinderen zich motorisch goed ontwikkelen, of ze vlot met anderen kunnen omgaan, of ze zich zelfstandig uit de slag kunnen trekken, of ze zich goed verbaal kunnen uitdrukken, of ze

begrip hebben van de sociale en fysieke wereld om zich heen, enzovoort. Maar het effect van de opvang op kinderen nagaan is geen gemakkelijke opdracht.

Visies op wat ontwikkeling is en hoe je die kunt ondersteunen, staan soms lijnrecht tegenover elkaar. Op vele vlakken zijn er (nog) geen gebruiksvriendelijke, betrouwbare en valide instrumenten beschikbaar. Bovendien is het extra moeilijk om jonge kinderen te testen. Daar komt nog bij dat we er niet komen met één enkele meting, bijvoorbeeld aan het einde van de opvangperiode. Wat ons immers interesseert, is de ‘toegevoegde waarde’: welke bijdrage heeft de aanpak gehad aan de ontwikkeling van het kind, wat is de behaalde ‘ontwikkelwinst’? Daarvoor moet er ook een meting van het aanvangsniveau zijn: waar stond het kind toen het (maanden eerder) in de opvang kwam? Dat er vele factoren buiten de opvang invloed hebben op die ontwikkeling, maakt het allemaal nog moeilijker. Het is bijvoorbeeld niet gemakkelijk om het aandeel van de opvoeding thuis eruit te filteren.¹⁰ Dat kan alleen met grootschalig onderzoek, maar daarmee heb je geen uitspraak over de kwaliteit van een welbepaalde voorziening.

Net als bij de eenzijdige focus op de aanpak is het duidelijk dat kwaliteit beoordelen vanuit de effecten op de ontwikkeling van de kinderen niet zonder obstakels is.

1.1.3. Kijken naar kwaliteit vanuit het proces

FIGUUR 1.3.

Wanneer mag je als begeleider eigenlijk tevreden zijn? Wanneer voel je dat het goed zit? Je kunt immers eindeloos doorgaan: nieuwe activiteiten aanbieden, kinderen stimuleren, de dag tot in de puntjes organiseren. Maar waar ligt het moment waarop je gerust mag ademen? Er is een derde manier van kijken die de beperkingen van de vorige twee – aanpak en effect – overstijgt. Ze stelt je in staat een oordeel te vormen over de pedagogische kwaliteit van je handelen. Typisch voor opvoeding is dat het een handelingswetenschap is. Dit betekent dat het ‘hoe’ niet los gezien kan worden van het ‘effect’.¹¹ Wanneer is het dan goed genoeg?

Door te kijken naar de kwaliteit vanuit het proces gaan we na wat zich in kinderen afspeelt terwijl ze in de voorziening aanwezig zijn, terwijl ze bijvoorbeeld spelen, aan een aangeboden activiteit deelnemen, in gesprek zijn met de begeleider of met geen enkele activiteit bezig zijn. We proberen ons hierbij zo goed mogelijk te verplaatsen in wat zich bij een kind afspeelt. We spitsen ons toe op het hier-en-nu. Dit noemen we focussen op het proces. Dat wil zeggen: je helemaal in het kind verplaatsen en tot je laten doordringen ‘wat voor een ervaring het is’ om in deze omgeving, in deze ruimte, bij deze materialen en mensen te vertoeven. Kortom, je maakt een ervaringsreconstructie. Je verdiepen in wat kinderen ervaren kan in twee richtingen. We kunnen ons richten op de inhoud van de ervaringen of op de kwaliteit ervan.

FIGUUR 1.4. DE INHOUD EN DE KWALITEIT VAN HET PROCES.

Wat bedoelen we met ervaringsreconstructie?

Een ervaring ‘reconstrueren’ houdt in dat je je in het kind gaat verplaatsen om te achterhalen wat zich in hem of haar op een bepaald moment of in een bepaalde situatie heeft afgespeeld. Drie vragen kunnen daarbij helpen: (1) ‘Wat voelt dit kind?’, (2) ‘Wat neemt het waar en wat denkt het?’ en (3) ‘Wat wil het?’ We proberen ons hierbij volledig in te leven in de dieperliggende ervaring (‘de ervaringsstroom’) die er bij het kind speelt. We vormen een beeld van de noden en behoeften van het kind die uit zijn gedrag blijken. Centraal staat het loskomen van je eigen emoties, denkbeelden en motieven (‘Wat voelt, denkt en wil de begeleider?’). Door die even opzij te zetten, komt er ruimte voor inleving en komen we los van het huidige beeld van het kind. Je stelt je open om de ervaring van het kind te laten binnenkomen en die te kunnen plaatsen. Het betekent niet dat je helemaal zeker kunt zijn dat je de onderliggende betekenis hebt kunnen doorgronden – je verklaringen zijn steeds voorlopige interpretaties – maar wel dat je met een zeker begrip openstaat voor het kind en van daaruit gaat reageren. Het is een proces dat je als begeleider individueel kunt doen naar aanleiding van bepaalde voorvallen. Maar het werkt des te krachtiger als je observaties met elkaar kunt delen en samen een ervaringsreconstructie maakt, bijvoorbeeld als onderdeel van een intervisie (halte 9).

Spel dat glanst als een carwash

Mehmet zoekt een plek in de autohoek. Even later verrast hij Jasmina met een vraag: hij heeft doeken nodig. Wat volgt, is een spel vol concentratie. Mehmet strijkt met een doek langs een grote speelgoedvrachtwagen, van de voorbumper tot helemaal achteraan. Af en toe geeft hij de truck een duwtje, zodat die vooruit rolt. Klaar? Dan pakt hij een andere doek en begint opnieuw. Het puntje van zijn tong hangt uit zijn mond, zijn blik gefixeerd. Hij ziet niets om zich heen – zo spannend vindt hij het. Minutenlang gaat hij door, helemaal op in zijn spel. Pas ’s avonds, wanneer Jasmina het verhaal deelt met zijn ouders, valt alles op zijn plaats: Mehmet was gisteren voor het eerst – als passagier – mee naar een automatische carwash geweest.

De inhoud van ervaringen

We kunnen focussen op de inhoud van ervaringen. Hierbij proberen we ons voor te stellen wat een kind waarneemt (wat voelt het kind?), wat het begrijpt van een situatie (wat denkt het kind?), welke gedachten opkomen en welke fantasieën het spel voeden (wat wil het kind?). Dat vraagt empathie en inlevingsvermogen in wat kinderen gewaarworden. Het is niet eenvoudig om precies te weten wat er in het hoofd van een kind gebeurt, maar we kunnen ons daarin wel oefenen. Hoe beter we ons een beeld vormen van hoe kinderen mentaal

betekenis geven aan de wereld, hoe beter we kunnen inspelen op wat zij nodig hebben om zich te ontwikkelen. Methodieken zoals documenteren, werken met portfolio's, leerverhalen of de Mosaic-aanpak¹² zoomen allemaal in op de inhoud van ervaringen.

Door aandachtig te kijken naar Mehmet's spel en te laten doordringen welke ervaringen hij opdoet, krijg je zicht op de inhoud van zijn ervaring. Hij stelt zich voor hoe water over de wagen stroomt, hoe de borstels draaien, hoe de blazers het vuil wegblazen. Hij werkt logisch en systematisch: eerst 'wassen', daarna 'drogen'. In zijn spel zie je hoe hij betekenis geeft aan wat hij eerder heeft meegemaakt.

Beperkingen

Focussen op de inhoud van ervaringen is niet eenvoudig. Het is vaak moeilijk om precies te weten wat er in het hoofd en lijf van een kind gebeurt. Bovendien gaat het in een groep altijd om meerdere kinderen, die op hetzelfde moment elk hun eigen unieke ervaringen hebben. Zelfs wanneer ze met dezelfde activiteit bezig zijn, geeft ieder kind er een unieke betekenis aan. Zo draait het carwashspel voor Mehmet om het opnieuw oproepen van zijn ervaring in de carwash. Voor een ander kind kan hetzelfde spel vooral een sensopathische beleving zijn: het plezier van beweging en het voelen van doeken over een glad oppervlak.

Focussen op de inhoud van de ervaringen – je voorstellen hoe elk individueel kind de wereld rondom zich interpreteert – is onmisbaar als begeleider. Dat zal verder in dit boek meermaals aan bod komen. Zo'n reconstructie van ervaringen is ongelooflijk zinvol. Het brengt je dicht bij kinderen. Maar het is ook complex en tijdrovend om je telkens goed te verplaatsen in elk kind. Dat is niet altijd haalbaar in een groep waar zoveel tegelijk gebeurt. Om de kwaliteit van de opvang vanuit het proces te bepalen, moeten we dus op zoek naar een andere ingang. En die is er. Naast wat zich mentaal in kinderen afspeelt, kunnen we ons verdiepen in de kwaliteit van ervaringen.

De kwaliteit van ervaringen

Wanneer heb je als begeleider het gevoel dat het in de groep écht goed draait? Dat je kinderen biedt wat ze nodig hebben om zich te ontwikkelen? Hoe herken je 'kwaliteitsvolle ervaringen' in de vele momenten en situaties doorheen de dag: bij het binnenkomen 's ochtends, tijdens het spel, bij verzorgingsmomenten, bij het verhaal, de bewegingsactiviteiten, tijdens eetmomenten of buiten? Kortom: wanneer mag je als begeleider met vertrouwen zeggen: 'Het zit goed'? Welbevinden en betrokkenheid zijn het antwoord.

Omschrijving van welbevinden en betrokkenheid

Met WELBEVINDEN hebben we zich thuis voelen, zichzelf kunnen zijn en zich emotioneel veilig voelen op het oog, wat zich uit in spontaniteit, vitaliteit en genieten. Welbevinden is daarmee de aanwijzing bij uitstek dat de emotionele ontwikkeling gaaf verloopt.

BETROKKENHEID verwijst naar de intensiteit van de activiteit, naar concentratie, opgeslorpt zijn, voluit gaan, gedreven zijn, plezier beleven aan exploreren, waarbij het kind zich aan de grens van het eigen kunnen beweegt. Al deze eigenschappen maken betrokkenheid tot dé indicator bij uitstek voor het zich voltrekken van ontwikkelingsprocessen.

Elke ervaring, in om het even welke situatie, bij om het even welke persoon, draagt welbevinden en betrokkenheid in zich. Het niveau van elk kan daarbij gaan van zeer laag tot zeer hoog. De sterkte van welbevinden en betrokkenheid zit in de eenvoud. Het zijn passe-partouts die je in een oneindige variatie aan situaties kunt gebruiken en die krachtig zijn in hun soberheid. Het is een handvat om als begeleider met de essentie bezig te zijn.

Welbevinden en betrokkenheid bieden een uitweg voor de beperkingen van de aanpak. In elke opvang wordt er op vele verschillende manieren gedanst, voorgelezen en geknutseld. Hoe weet je dan welke van de vele mogelijke aanpakken werkt? Met de niveaus van welbevinden en betrokkenheid tijdens die activiteiten kom je dat te weten. En zie je ook meteen dat een aanpak werkt voor de meeste kinderen, maar minder goed kan aansluiten bij andere kinderen. Ze bieden ook een uitweg voor de beperkingen van het effect. Wat onze aanpak op lange termijn betekent voor ontwikkeling, is moeilijk te meten. Met welbevinden en betrokkenheid komen we ook als het om output gaat een eind verder. Samen geven ze een stevig signaal over de kans dat je praktijk en activiteiten leiden tot duurzame effecten. Welbevinden is een voorwaarde voor een gave emotionele ontwikkeling en veerkracht. En ook voor betrokkenheid is er geen twijfel: wanneer kinderen vaak hoog geconcentreerd bezig zijn, zich volledig geven, aan de grens van hun mogelijkheden werken en mentaal actief zijn. Hoeveel meer garantie kun je hebben dat er op zulke momenten sprake is van duurzame ontwikkeling?

Bij Mehmet zien we duidelijk welbevinden: hij is spontaan, lacht en heeft goed contact met andere kinderen én met Jasmina. Ook zijn betrokkenheid springt in het oog. Het spel met het doekje en de vrachtwagen voert hij met grote concentratie en ernst uit. Hij blijft er lang en intens mee bezig, laat zich niet afleiden en werkt met precisie en aandacht voor detail.